

СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ПОПЕРЕДЖЕННЯ КРИЗОВИХ ЯВИЩ ПРОФЕСІОНАЛІЗАЦІЇ СОЦІАЛЬНИХ ПЕДАГОГІВ ЗАКЛАДІВ ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ

Яна Ткачова,
молодший науковий співробітник
науково-організаційного відділу
Інституту професійної освіти НАПН України

Анотація. Реалії сьогодення вимагають від майбутніх фахівців не лише професійної стійкості в умовах конкурентного ринку праці, а й готовності до зміни вектору професійної діяльності. Вкрай важливим у професійному зростанні соціального педагога є реалізація особистісного потенціалу, що відбувається за умови усвідомлення ним значення власного потенціалу, й завдяки виконуваний професійній діяльності сприяє подальшому розвитку особистісних якостей. Водночас невід'ємним атрибутом процесу професійного зростання особистості є кризові явища. Ступінь усвідомлення особистістю криз – індивідуальний і залежить від природи і перебігу кризової ситуації.

Ключові слова: професійна освіта, соціальний педагог, професіоналізм, професійна діяльність, професійна криза.

SOCIO-PEDAGOGICAL CONDITIONS OF PREVENTION OF CRISIS PHENOMENA OF PROFESSIONALIZATION OF SOCIAL PEDAGOGISTS OF VOCATIONAL EDUCATION INSTITUTIONS

Yana Tkachova,
Junior Research Fellow
scientific and organizational department
Institute of Vocational Education
of the National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine

Abstract. The realities of today require future professionals not only professional stability in a competitive labor market, but also readiness to change the vector of professional activity. Extremely important in the professional growth of a social educator is the realization of personal potential, which occurs when he is aware of the importance of their own potential, and through their professional activities contributes to the further development of personal qualities. At the same time, crisis phenomena are an integral attribute of the process of professional growth of a person. The degree of personal awareness of crises is individual and depends on the nature and course of the crisis situation.

Keywords: professional education, social pedagogue, professionalism, professional activity, professional crisis.

Рушійною силою професійного зростання людини є кризи, вихід із яких дає змогу привести у відповідність можливості, потреби суб'єкта діяльності і вимоги конкретних умов навчально-професійної діяльності.

Труднощі процесу професійного зростання особистості можуть бути викликані не лише віковими змінами психічних функцій, суперечностями професійного розвитку, а й необхідністю брати участь у навчально-професійних конфліктах, зокрема, в опануванні нових форм організації праці.

Кризи професійного зростання часто супроводжуються нечітким усвідомленням людиною недостатнього рівня набутих компетентностей і, як наслідок, виникненням почуття професійної безпорадності.

Подолання криз професійного зростання і розв'язання відповідних внутрішньо-особистісних конфліктів може бути стимулом для професійного розвитку майбутнього соціального педагога (йдеться про конструктивне вирішення конфлікту). Однак спосіб вирішення конфлікту і власне сам конфлікт можуть бути і деструктивними, якщо у людини руйнуються важливі особистісні якості, набутий авторитет, статус, знижується професійна ефективність фахівця, а ставлення до праці і життя в цілому стає більш негативним, цинічним, байдужим.

На підставі повноти професійного досвіду та особливостей його використання виділяють такі стадії для професійного зростання особистості щодо опанування людиною однією професією (Е. Климов):

Оптанти людина, яка вибирає професію, кар'єру; це потенційний суб'єкт праці. Типові проблеми цієї стадії: прийняття рішень у ситуації невизначеності, вибір не тільки професії, закладу для здобуття професійної освіти, а й способу життя, пов'язаного з майбутньою професією.

Адепти людина, що навчається у закладі вищої освіти, опановує основи професійних знань і умінь, а також привласнює систему професійних цінностей, властиву для спільноти професіоналів. Типові проблеми цієї стадії пов'язані з удосконаленням програми і методів професійного навчання, підходів у рамках професійного виховання.

Адапти людина, яка перебуває на початку самостійної професійної діяльності і змушена пристосуватися до трудового колективу та організаційної культури установи (соціальна адаптація), до складнощів професійних завдань і ситуацій (професійна адаптація), до своєї професійної ролі, її включення в систему особистісних смислів, потреб і мотивів, що може зажадати змін і себе, своєї системи цінностей, способу «Я» (особистісна адаптація).

Інтернали людина, котра опанувала професійні завдання середнього рівня складності. Цей період може тривати досить довго і не перейти в стадію «майстри», оскільки не всі фахівці схильні до щоденного виконання складних завдань. У цей період можуть проявитися суперечності, конфлікти, кризи розвитку.

Майстри людина, яка опанувала вершинами професійної майстерності, вміє виконувати найскладніші професійні завдання. На цій стадії актуальні проблеми професійного розвитку, зумовлені кризами, протиріччями, можливі прояви професійної дезадаптації.

Авторитети людина, яка досягла кваліфікації майстра і, крім того, що володіє неформальними лідерськими якостями, вміє переконувати, впливати на колег у процесі здобуття професійної освіти чи підвищення кваліфікації (подальшого навчання).

Наставник людина, яка володіє вершинами майстерності і має потребу передати свій досвід іншим людям, реально здійснює роль викладача у ставленні до студентів.

Кризи можуть бути короточасними, бурхливими, динамічними або повільними, без яскраво виражених змін професійної поведінки. У будь-якому випадку вони породжують психічну напруженість, незадоволеність соціально-професійним середовищем, собою.

Часто кризи відбуваються без яскраво виражених змін професійної поведінки. Однак перебудова смислових структур професійної свідомості, переорієнтація на нові цілі, корекція соціально-професійної позиції готують особистість до зміни професійної біографії.

Кризи в професійному розвитку – явище нормативне. Вони є доленосними моментами в життєдіяльності майбутнього соціального педагога. Знання психолого-педагогічних механізмів, закономірностей і особливостей кризових явищ дозволить враховувати і конструктивно долати їх. Кризи не можна ігнорувати, не помічати. Відхід від них загрожує особистості професійною дезадаптацією, крахом професійних надій.

Кількість виділених криз багато в чому залежить від соціально-професійної спрямованості, активності особи. Людина, яка цікавиться своїм внутрішнім світом, прагне пізнати себе і, як внаслідок, цього може виникнути почуття незадоволеності, потреба проаналізувати більшу кількість кризових явищ своєї професійної біографії. Якщо ж особистість намагається ігнорувати кризи, то частішими є випадки краху професійних надій, усвідомлення неспроможності професійної біографії.

Кризи обумовлюються низкою факторів: поступовими якісними змінами способів виконання діяльності, соціально-професійною активністю особи, соціально-економічними умовами життєдіяльності, віковими психофізіологічними змінами, а також повним поглинанням професійною діяльністю. Однак на будь-якій стадії професійного становлення як фактор, причина виникнення кризи є соціально-професійна активність.

Саме почуття постійної незадоволеності собою, пошук нових форм і способів самореалізації в навчально-професійній діяльності особистості неминуче приводять людину до протиріччя з реальністю, породжують конфлікт з самим собою.

Переживання кризи викликає перебудову психологічної структури особистості, зміна соціально-професійної спрямованості. Породжуючи психічну напруженість, кризи стимулюють професійний розвиток особистості. Переживаючи кризу, особистість, як правило, піднімається на більш високий рівень професійного розвитку.

Людина, яка знаходиться в постійному пошуку нових способів виконання діяльності, підвищувати свою знання, який прагне реалізувати себе в роботі, має більше шансів на успішне подолання криз. До деструктивного виходу з кризи відносять пошук реалізації себе поза професійною діяльністю (в побуті, в хобі тощо), а також появу професійно небажаних якостей особистості. Якщо при конструктивному виході з кризи

професійно небажані якості долаються особистістю, то при деструктивному вони стають все більш вираженими.

Подолання кризових явищ вимагає від особистості професійного вчинку і психолого-педагогічного компетентного ставлення до себе. Не кожна особистість може самостійно знайти конструктивний вихід із кризи. Висока психічна напруженість, негативні емоції, пасивне ставлення до себе, занижена самооцінка часто призводять до деструктивного професійної поведінки.

Отже, кризи можуть бути короткочасними, динамічними чи повільними, без яскраво виражених змін професійного поведінки. У кожному випадку вони породжують психічну напруженість, незадоволеність соціально-професійній середовищем, собою. Але кожна криза має позитивні сторони: тільки в цей період – період кризи – фактор середовища дає ефект «все або нічого»! Таким середовищем для майбутнього педагога є заклад вищої освіти – фактор соціалізації. Криза – це загострення протиріч, а саме протиріччя – рушійна сила розвитку: людина відштовхується від неусвідомлюваної залежності, набуває самості. Це дає можливість краще пізнати себе, що і є основою та умовою подальшого розвитку «Я».

Список використаних джерел:

Базиль, Л. О. (2017). Професійно-кар'єрне зростання педагогів професійної школи в умовах ринкової економіки: концептуально-світоглядні аспекти. У: Н. Г. Ничкало, М. Є. Скиба, & В. О. Радкевич (Ред.), *Професійне становлення особистості: проблеми і перспективи : тези ІХ міжнар. наук.-практ. конференц., м. Хмельницький, 9 – 10 листопада*, (с. 74-76).

Климов, Е. А. (2004). *Психология профессионального самоопределения*, Академия.

Сидоренко, В. К., & Харламенко, В. Б. (2000). Системний підхід до визначення компонентів профорієнтаційної роботи з молоддю. *Науковий вісник Національного аграрного університету*, 30, 230-237.